

Francè
Bernik

Odlomek iz *cankariane*

V začetku letošnjega leta je literarne zgodovinarje in tiste, ki se drugače zanimajo za slovensko literaturo, presenetila novica o doslej še neznanem in »neobjavljenem Cankarjevem tekstu«. (Prim. Sodobnost 1973, 1—6). Glede na to, da je od Cankarjeve smrti minilo že več kot pol stoletja, kakor tudi spričo dejstva, da se s pisateljevim literarnim opusom razmeroma kontinuirano ukvarjajo poleg zgodovinarjev še bibliografi in dokumentalisti, je informacija o najdenem in »neobjavljenem« rokopisu delovala skoraj kot senzacija. Toliko bolj ker objavljeni rokopis *Realke* ne dopušča prav nobenega dvoma o svoji verodostojnosti. Memoarski zapis ne kaže le znane miselne in čustvene sestavine Cankarjeve literature, temveč ga je tudi pisec sam priznal za svoje delo. Cankarjeva pisava in njegov lastnoročni podpis neovrgljivo dokazujeta avtorstvo objavljenega rokopisa, nekaj tistega, kar je v prvi številki letošnje Sodobnosti še pripisano objavi Realke, pa je bolj ali manj hipotetične narave. To velja zlasti za ugibanje o času nastanka podlistka, saj beremo, da sodi novo odkrita proza v »leta pred prvo svetovno vojno«. Vendar poskus datacije ni bistven za informacijo o novem rokopisu, poudarek je slej ko prej na trditvi, da gre za doslej neregistriran in neobjavljen Cankarjev tekst.

Če je odkritje »neobjavljenega Cankarjevega teksta« presenetilo javnost, pa sama povedna vsebina teksta oziroma kritika ljubljanske realke ni nekaj povsem novega ali neznanega. Cankarjev odpor do šole je namreč znan in pisateljevo spominsko obnavljanje mladosti s tega vidika je pogosta motivna sestavina njegovih pripovedi, zlasti pripovedi, za katere je značilna avtobiografska zasnova. V Mojem življenju iz leta 1914 zasledimo npr. več poglavij ali odlomkov take motivike in med njimi kar pisano lestvico odtenkov, ki razkrivajo pisateljev odnos do osnovne šole na Vrhniki, kasneje do ljubljanske realke. Kljub razločkom v literarni obravnavi šolskih doživetij pa je bilo razmerje Ivana Cankarja do učnih ustanov in zavodov tedanjega časa dosledno negativno. Odpor je mladi pisatelj čutil že do šolskega poslopja. Zdela se mu je »pusto, srepogledo, od vseh strani zadelano, kjer ni ne sončnega, belega proda, ne razbitih loncev...« in v šoli sami, v »tisti veliki, beli izbi« je otroka z vrhniškega klanca siromakov »zeblo«. Emocionalno negativno se je Cankar opredeljeval tudi do učiteljev, zlasti v osnovni šoli, saj poznamo poleg pristrčno jedke zgodbe o »jédelj pomarančo«, ki je precej prispevala k temu, da je kasnejši pisatelj že na samem začetku dojel šolo kot »sovražnost in ogabnost tuje učenosti,« še nekaj poglavij v Mojem življenju, kjer pisec manj prijazno označuje učitelje in učiteljice. Najhujše

odklanjanje pa je Cankar pokazal do učne snovi. O pesmih v šolskem berilu piše, da so se mu »gnusile vse od kraja do konca«. Vsaka od njih je imela na koncu »riman repèk«, ki je bil močno podoben kazalcu učitelja in njegovemu ukazu: »Roké na klop!« In ko je bral povest o pridnem Janezku in hudobnem Mihcu, je bil z vsem srcem za Mihca, ker je »bil fant, Janezek pa mevža«. Take in podobne Cankarjeve sodbe o šoli so prihajale v zavest tistim, ki smo pozorneje brali prvič objavljeni rokopis o ljubljanski realki, hkrati pa nam je objava rokopisa zastavljala vrsto vprašanj, med drugim vprašanje, kam v resnici časovno sodi ta domnevno še neznana, predvsem pa »neobjavljena« pisateljeva kratka proza.

Pri iskanju odgovora na to vprašanje so nam najprej pomagali Cankarjevi že znani opisi realke. Na prvem mestu je bila tu kratka avtobiografija, ki jo je pisatelj napisal za Vero Kesslerjevo v prvi polovici leta 1912. Kesslerjeva je namreč potrebovala za predavanje na ljubljanskem liceju podatke o Cankarjevem življenju in delu. Z avtobiografijo je pisatelj ustregel njeni želji in v nekem odstavku tega življenjepisa je očrtal tudi svojo mladost v času, ko je hodil v ljubljansko realko. Neposredno na ta leta se v avtobiografiji nanaša naslednji stavek: »Z veseljem se spominjam iz tistih časov edinole na svoje profesorje, posebno pa na učitelja slovenščine, Fr. Levca, ki svojih učencev ni pestil s slovnico, temveč jih je učil ljubezni in spoštovanja do jezika.« (Cankarjev zbornik 1921, 47). Takoj lahko opazimo, da se Cankarjev spomin na realko v avtobiografiji samo delno pokriva s podobo realke, kakor jo je pisatelj opisal v omenjenem in šele pred kratkim objavljenem rokopisu. Stična točka med enim in drugim memoarskim sestavkom se kaže predvsem v pozitivnem razmerju avtorja do profesorjev na realki — *tertium comparationis*, ki govori za konstanto Cankarjevega spominjanja preteklosti. Tudi v objavljenem rokopisu je namreč nadvse simpatično, čeprav bolj nadrobno in vsakega posebej predstavil pisatelj svoje učitelje na realki. Docela pa je Cankar v Realci pozabil na Levca, ki ga je v kratki avtobiografiji dvignil iz kroga svojih učiteljev in postavil visoko nad druge profesorje šole. Prezrl je torej osebnost, ki jo je visoko cenil in spoštoval vse življenje. Spomnimo se le Cankarjevega plodnega sodelovanja pri Slovenski matici v času, ko jo je vodil Levec. In prav spričo te tako očitne variabilite pisateljevega spominjanja mladosti lahko domnevamo, da je Cankar napisal Realco v drugem času kot avtobiografijo, v trenutku pač, ko mu ni šlo za celotnejšo, nereducirano razjasnjevanje preteklosti, temveč so ga pri literarnem zapisu realčnega obdobja njegove mladosti očitno vodili drugi razlogi.

Če je v avtobiografiji Cankar naravnost, vendar vsebinsko nekoliko drugače kot v rokopisu govoril o realki, pa napoveduje črtica Desetica, prav tako iz leta 1912, nov in Realci bližji odnos pisatelja do šole. Spomin na materino pismo in na desetico, ki mu jo je mati poslala, je v črtici opisan z izjemno pretresljivostjo, z redko etično tankoslušnostjo, dogodek sam pa sodi v čas, ko je Cankar obiskoval tretji razred realke. Odnos do te šole v črtici kaže znane in tu že omenjene lastnosti, odkriva pa še neko novo prvino, ki je ne gre prezreti. Tako nas npr. ne preseneti, ko beremo v črtici, da je bil mladi Cankar pred visokim in zelo gosposkim poslopjem realke »kakor berač pred gradom«, da so ga okna šole »gledala mrko in strogo kakor učitelji«, da se je v poslopju samem počutil »ves ubog in ponižan« in se mu je v učilnici vse zdelo »tuje, neprijetno«. Pozorni pa postanemo,

ko beremo, da mu je vzporedno z občutjem tujosti zadišalo po besedi »Ruhel.« In vrhu vsega se je moral v šoli, v kateri je bil zgolj »številka v razredni knjigi,« učiti, »kedaj da je bil rojen Klopstock.« Prav ta čustvena spremljava pouka v realki odkriva enega poglavitnih vzrokov Cankarjeve nelagodnosti v šoli. Povezuje pa to črtico tudi z novo odkritim rokopisom Realke, le da je Cankar v Realki odpor do šole še razširil in poglobil. V njej je pisatelj domislil in eksplicite izrazil vse tisto, zaradi česar šole ni doživljal le kot neko neprijetno, mučno čustveno zadrego, temveč jo je povsem zavestno, z jasnim spoznanjem in odločnostjo odklanjal kot »tujo učenost.« Tu kaže zdaj popraviti trditev Jara Dolarja v prvi številki letošnje Sodobnosti, češ da pisatelj Realke ni objavil. *Cankar je objavil Realke, in to v izjemno primernem, pa tudi močno tveganem trenutku naše narodne zgodovine — 1. in 2. septembra 1914 v Slovenskem narodu.* Listek, v okviru katerega je izšel memoarski zapis o realki, pa je Cankar proti svoji dotedanji navadi podpisal s F. G. Zakaj ravno z začetnicama imena Frana Govekarja, ostane za zdaj nepojasnjeno. Dejstvo je, da se je z odkritjem objave Realke pomnožila bibliografija Cankarjevih del za novo enoto, nov in enkrat pa je tudi pisatelj monogram.

In kakšne so bile zgodovinske okoliščine v času, ko je Cankar objavil memoarski podlistek?

Prav v zvezi z Realke in njeno objavo nam en sam podatek o zgodovini in njenem dogajanju v tistih dneh pove marsikaj. Dober mesec pred tem, ko je Slovenski narod natisnil Cankarjev podlistek, se je namreč začela prva svetovna vojna. Avstro-Ogrska je 28. julija t. l. napovedala vojno Srbiji. Sprostila so se nakopičena protislovja med industrijsko razvitejšimi državami v Evropi in na samem začetku svetovnega spopada, prav v času, ko je izšla Realke, so imele centralne sile na bojiščih precejšnje uspehe. Še najteže je šlo avstro-ogrski vojski v Srbiji in v Galiciji proti ruski armadi. Pri nas v domovini je avstrijska oblast sprožila in zaostрила nerazpoloženje proti Srbiji, proti njenim simpatizerjem in sploh proti zagovornikom jugoslovanske ideje. Ena od žrtev uradnega protisrbskega vzdušja in pritiska je bil tudi Ivan Cankar. Avstrijska oblast je pisatelja zaradi neke Srbom naklonjene izjave prišla in od 23. avgusta do 9. oktobra internirala na ljubljanskem gradu. V času torej, ko je izšla Realke, je bil Cankar politični zapornik. To dejstvo in pa začetek prve svetovne vojne, razmeroma uspešen za sile trojne zveze, sile Nemčije in Avstro-Ogrske, so okoliščine, ki so vplivale na način, kako je bila Realke objavljena.

Kot že omenjeno, je Realke izšla v Slovenskem narodu dvakrat. Njena prva polovica je bila natisnjena 1. septembra 1914, in to zvesto po danes znanem rokopisu. Opuščenih je samo nekaj odvečnih naglasnih znakov, nekaj drugih nebitvenih sprememb besedila pa gre na račun tiskovnih napak. Vse kaže, da se je prvi del podlistka srečno izognil budnosti avstrijske cenzure. Kako bi se sicer zgodilo, da v isti številki Slovenskega naroda, ki je poročala o uspehih avstrijskih armad proti Srbiji, o avstrijskih in nemških zmagah proti Rusom, o nemških prodorih na zahodni fronti, govori Cankar o »brezmejnem, žolčavem sovraštvu do nemščine in do vsega, kar je nemško«, o tem, da se tega sovraštva nikoli ni »mogel prav otresti«, da so mu bili v mladosti zoprni celo »takoimenovani nemški klasiki« oziroma »priskutni tujci« in se je šele pozneje toliko osvobodil protinemškega razpoloženja, da je lahko »spoznal veličino Goetheja«. Nasprotje med poročili

o uspešnem vojskovanju centralnih sil na frontah in duhom Cankarjevih spominov pa je bilo le preveliko. Cenzura je postala pozorna na Realko in je začela ukrepati. Naslednja številka Slovenskega naroda 2. septembra t. l. je sicer prinesla nadaljevanje in konec podlistka, toda v hudo okrnjeni in spremenjeni obliki. Če ne omenimo obzirnih posegov v Cankarjevo besedilo, ki so značilni tudi za objavo druge polovice podlistka, to je izpustitve nekaterih naglasnih znamenj, dveh ali treh sprememb v ločilih, nekaj zares nebitvenih popravkov in tiskovnih napak, je druga objava Realke močno prizadeta v treh smereh. Najprej je cenzura ali samo uredništvo časopisa na pritisk cenzure razostrilo nekaj pisateljevih trditev. Namesto formulacije v rokopisu, da je bila »šola nagnusen kraj, bila je ječa«, beremo v objavi, da je »bila šola neljub kraj, bila kletka«. Pisateljevo zatrjevanje, da mu »je poučevanje v tujem jeziku zagrenilo šolo, mu jo odtujilo in zagnusilo«, je v objavi skrajšano v blede, nedoločno izjavo o poučevanju, ki je »zagrenilo šolo«. Skoraj dosledno je iz druge polovice podlistka izločen pridevnik nemški. Tako je »nemško papirno učenost« zamenjala »čudna papirna učenost«, namesto »srepooke nemščine« imamo »srepooko učenost« in od »obsovraženega nemškega znanja« je ostalo samo še »obsovraženo znanje«. Najgloblji poseg v avtentično vsebino Realke pa je povzročilo črtanje treh večjih odstavkov besedila. Cilj cenzorjeve brezobzirne intervencije je bil najprej odstavek, ki se začinja »Do grla se mi je bila zagabila šola«. V rokopisu je odstavek občrtan in Jaro Dolar je pravilno domneval, da je za znamek napravila cenzura. Iz tega odstavka je namreč v objavi izpuščeno naslednje besedilo, ki zadeva šolo:

»Najprej je bilo sovraštvo, nato je bil gnus, nazadnje je bilo samo še golo zaničevanje. Vsa 'ropotija' se mi je zdela grda komedija. Hodili smo nekako po visokih bergljah, vsi, učitelji, učenci, služabniki, knjige, zemljepisne karte, besede in celó tisti topi modeli od mavca. Hodili smo po visokih bergljah, držali smo se resno, pa smo vedeli natanko, da je vse skupaj komedija.«

Najobsežnejšo redukcijo je cenzura napravila v zaključku memoarskega podlistka v pisateljevem »obračunu« z ljubljansko realko. Tu je črtala vso brezobzirno, izjemno ostro obsodbo te nemške srednje šole, ki je v študentu »ubila« zanimanje za znanost, »zastrupila« spoštovanje do nemške kulture, mu vcepila občutek narodne in jezikovne zapostavljenosti in povzročila še drugačno škodo. Odstavki, v katere je pisec skoncentriral ves svoj čustveni in narodno idejni odpor do nemške realke in obtožbo tedanjega učnega sistema sploh, ki pa jih je cenzura izločila iz objave v Slovenskem narodu, se glasé:

»Za dolgo časa mu je [študentu] šola ubila vsako zanimanje za znanost; bila mu je tuja, kajti dišala je po šoli.

Zastrupila mu je spoštovanje do nemške kulture; zakaj ta kultura sloni na nemščini, nemščina pa mu je v spominu edinole kot inkvizicijski instrument.

Šola mu je naravnost poneverila velik besedni zaklad, ki mu ga je bila dolžna; ta izguba mu dela napoto in težave do konca dni.

Tuja šola ga je zapeljala, da je svoji žejni in lačni duši iskal hrane drugod, kjerkoli in kakršnekoli; nedolžen je, če ni našel čiste hrane; šola je hudodelec, on ne.

Zaradi šole je zapravljal vrsto mladih let, izliti je moral v pesek njih žlahtni sok; namesto da bi se lahkotno in veselega lica boril z novimi spoznanji, z življenjem in s seboj, so ga prisilili, da se je sproti in venomer klestil s papirno nemščino.

In šola mu je prezgodaj vsilila grenki občutek, da je krivica na svetu; kdor je že v zibki momljaj prve svoje besede v nemškem jeziku, je v šoli govoril gladko, čeprav ni vedel, kaj je govoril; njemu ni bilo potreba, da bi šolo sovražil; in tudi vse drugo mu je bilo prihranjeno in odpuščeno. »

In prav na koncu podlistka, iz odstavka, ki se začne »Navsezadnje . . .«, je cenzura izločila naslednje besedilo:

»Vse prezgodaj se je iz zavesti [narodne in jezikovne manjvrednosti] izvil bolesten odpor, teman in nemiren, še nerazločen; kasneje se je iz njega izluščilo sovraštvo, toliko globlje in krivičnejše, kolikor večje je bilo trpljenje mladih dni. —«

Kljub navedenim posegom avstrijske cenzure v besedilo podlistka domnevamo, da je morala Realke, posebno zaradi vsebinsko neokrnjene prve polovice, razmeroma močno vplivati na bralce. Še dosti večje neskladje pa bi čutili bralci med narodno radikalnim, izrazito protinemškim duhom Cankarjevega podlistka ter med poročili o zmagah nemške vojske na ruski fronti v isti številki Slovenskega naroda, če bi bila Realke objavljena v integralni obliki. Slovenska javnost seveda ni opazila in ni mogla opaziti posegov cenzure v besedilo podlistka, saj je bila močno skrajšana in deloma spremenjena druga polovica Realke natisnjena strnjeno, brez cenzurnih belin, ki tedaj v Slovenskem narodu in v drugih časopisih niso bile ravno redke. Edino, kar bi pozornejšega bralca tedaj utegnilo opozoriti na poseganje v Cankarjevo besedilo od zunaj, je bil različen obseg prve in druge polovice podlistka. Če je npr. dalo 146 vrstic rokopisa prve polovice podlistka 157 vrstic v tisku, pa je druga in obsežnejša polovica s 160 vrsticami rokopisa tako reducirana, da je v tisku znesla le 111 vrstic. Pazljivejšemu bralcu bi se to kvantitativno nesorazmerje v objavi prve in druge polovice podlistka lahko zdelo sumljivo in ni izključeno, da so bili med bralci Cankarjeve Realke tudi taki. Nam danes pa daje nesorazmerje v obsegu obeh polovic podlistka sklepati, da politična cenzura na objavo prve polovice prispevka še ni mogla vplivati, ker je bila preprosto postavljena pred izvršeno dejstvo, ukrepala pa je proti drugi polovici podlistka. Kako je ukrepala, smo videli.

Informacija o objavi Realke kakor tudi informacija o najdbi rokopisa torej nista le pomnožili bibliografije Cankarjevih del, omogočili sta tudi nov pogled na pisatelja in njegovo literarno snovanje v tem času. Nesporno je zdaj, da je Cankar takoj v začetku prve svetovne vojne prišel v konfliktno razmerje z avstrijsko oblastjo ne le kot državljani tedanje monarhije, temveč tudi kot slovenski pisatelj. Okrnjena objava Realke dokazuje, da se je srečal ali neposredno s cenzuro ali pa je na zahtevo cenzure oziroma na njen pritisk poseglo v objavo podlistka uredništvo Slovenskega naroda. Trčenje s cenzuro je bilo toliko bolj neizogibno, ker je bila Cankarjeva kritika nemške realke v Ljubljani nenavadno radikalno in enoumno izražena.

Toliko o cenzurirani objavi Realke. O tem, kdaj je Cankar napisal podlistek, pa lahko samo ugibamo. Še najbližja resnici bo domneva, da pred aretacijo 23. avgusta, zelo verjetno neposredno po avstro-ogrski vojni napovedi Srbiji 28. julija, in to iz protesta proti napadalni politiki centralnih sil, vsekakor pa v letu 1914. Pred aretacijo je pisatelj verjetno napisal še nekaj

drugih črtic, ki so jih objavile naše revije in časopisi v času, ko je bil zaprt na ljubljanskem gradu. Cankar je sicer nameraval pisati tudi v zaporu, saj je bratrancu Izidorju že 26. avgusta t. l., torej tri dni po aretaciji, izrazil upanje: »Morda se bo dalo vendarle pisati tukaj.« Toda razmere v zaporu so bile tako nespodbudne, da zelo verjetno ni mogel uresničiti svojega namena. V zaporu ja namreč ležal »na tleh, na nizki slamnici; v tilniku ga je bolelo, ker ni bilo vzglavja. Po sobi se je gnetlo in prerivalo mnogo ljudi...« Tako je v črtici Sence iz leta 1915 označen zapor na gradu, to kratko, vendar brdko poglavje iz Cankarjevega življenja, ki hkrati pomeni tudi neko zarezo v njegovem literarnem delu in v objavljanju dela. V Slovenskem narodu je npr. pisatelj leta 1914 objavljal *Moje življenje* in druge zvečine avtobiografske črtice ter jih do aretacije podpisoval s polnim imenom in priimkom. Po Realki, šifrirani s F. G., sta v listu izšli še črtici *Opereta* in *Krčma ob cesti* 7. in 12. septembra, obe z monogramom I. C., nato pa vse dotlej, dokler pisatelj ni bil ponovno svoboden, v Slovenskem narodu ne zasledimo njegovih prispevkov. Šele 7. novembra t. l. je isti časopis objavil črtico *Tišina*. Slovan, kjer je Cankar to leto v vsaki številki, razen v majski, objavil po eno krajšo prozo, je septembra natisnil zadnje pisateljevo delo v letu 1914, in sicer Petkovškov obraz, napisan gotovo še pred zaporom. V Ljubljanskem zvonu je leta 1914 izšla ena sama Cankarjeva črtica, v januarski in aprilski številki. Premor zaradi aretacije in zavora je viden tudi v Domu in svetu. V reviji, v katero je Cankar tedaj redno pisal, je zadnja črtica izšla avgusta. V naslednjih treh mesecih v katoliški reviji ne najdemo Cankarjevih prispevkov, šele v decembrski številki Doma in sveta se je pisatelj spet oglasil. Prehodno neobjavljanje v časopisih in revijah, kjer je sicer redno sodeloval, ima gotovo več vzrokov. Predvsem drži, da Cankar v zaporu ni imel na voljo potrebnih fizičnih možnosti za pisanje. Pa tudi posegi avstrijske cenzure v besedilo Realke so utrdili v njem prepričanje, da v vojnem času ne more objavljati svojih del v avtentični, neokrnjeni obliki. Tako je razumeti pisateljevo pismo Mirku Bratini 28. oktobra t. l., torej kmalu po prihodu iz zavora, v katerem je zapisal: »Vidim, da je začasno slovenska literatura in umetnost nemogoča. In mi smo čisto natanko ribe na kopnem.« V povezavi s tu opisanim dogajanjem dobi šele pravo vsebinsko zaledje tudi tolikokrat navajano Cankarjevo pismo nečakinji Zori Počevi iz srede decembra istega leta. V njem je pisatelj naravnost pokazal na težave, ki jih je imel z objavljanjem svojih del: »Največja moja nesreča je, da sem preveč odkritosrčen; kar zdaj napišem, si nihče ne upa natisniti. Ako pa bi hinavščino uganjal, bi se mi tako zdelo, kakor da bi sam sebi v lice pljuval. Potrpeti bo treba; čas mine hitro vsakemu, kdor ima dovolj misli in v svojem srcu dovolj bogastva. —«

Glede na navedeno kakor tudi glede na okoliščine, ki so spremljale objavo Realke in tako neobzirno posegle v njeno avtentičnost, res ni mogoče v celoti pritrditi misli, da je šla svetovna vojna »skoraj brez sledu mimo njegovega [Cankarjevega] pesniškega dela in torej tudi mimo njega.« (Zbrani spisi XIX, 1936, V). In ne samo to. Pri raziskavi strukture Cankarjeve kratke proze v zadnjem obdobju pisateljevega literarnega snovanja bi se kazalo kot na eno možnih izhodišč razmišljanja opreti tudi na Realko in na konfliktno odmevnost, ki jo je objava podlistka sprožila v tedanjem trenutku zgodovinskega dogajanja. Te okoliščine sicer ni mogoče naravnost povezati s procesom, ki ga preprosto označujemo kot stopnjevano posrednost oziroma

zastrtost Cankarjevega literarnega izraza v vojnih letih ali kot pisateljevo približevanje ekspresionizmu. Vendar je pri določenih preusmeritvi Cankarjevega načina pisanja v tem času treba imeti v zavesti kot enega možnih dejavnikov, ki so vplivali na pisateljevo umetnost od zunaj, vsekakor tudi njegovo izkušnjo s cenzuro leta 1914.

Boris
Paternu

France Prešeren in naš čas

Pesnik France Prešeren je za Slovence opravil veliko zgodovinsko dejanje*: prebil je mejo dotedanje provincialno poučne literature, slovenski jezik kultiviral do suvereno razvitega umetniškega sloga in poezijo konstituiral kot poezijo. V času, ko Slovenci niso imeli še nobenih pravic priznanega naroda in so bili na vrednostni listi narodov stare Avstrije uvrščeni med »miroljubne poljedelce« brez resnejših kulturnih in političnih obetov, je zanje tako dejanje pomenilo vstop v novo dobo. Bilo je znamenje njihove jezikovne in kulturne dozorelosti, pravzaprav znamenje zavestne in enakovredne prisotnosti na zemljevidu razvitih evropskih poezij. Še bolj kot danes so morale biti nadliterarne razsežnosti tega dejstva zavestne in takrat opazne. Miselnost, kot sta jo na Nemškem in v Avstriji razvila brata Schlegla, napol uradna glasnika romantike, je namreč teorijo naroda zgradila in postavila na teorijo jezika. Obstoje naroda je npr. Friedrich Schlegel v svojih znamenitih dunajskih predavanjih meril po obstoju njegove jezikovne kulture; in moč naroda po moči njegove literature, poezije. Poudarjal je, da narod, ki za svoje višje pesniške, kulturne in javne potrebe sprejme tuj jezik in se odreče višjemu kultiviranju lastnega jezika, v resnici pristaja na barbarizem, na lastno negacijo. Iz tega pa je sledil tudi obratni sklep: narod, ki konstituira svoj jezik in svojo poezijo, konstituira tudi sam sebe. Povedano z besedami takratnega filologa W. Humboldta: »Prava domovina je v resnici jezik«. Dovolj je dokazov, da je podobno mislil tudi Prešeren, čeprav je mislil še marsikaj zraven. In mislil je prav, zakaj v okoliščinah Metternichovega absolutizma je bila mogoča ena sama pot slovenskega narodnega osamosvajanja: emancipacija na področju poezije. Vse druge možnosti so bile takrat blokirane.

Pri tem velikem nacionalnem dejanju pa nekaj preseneča in zasluži pozornost. Prešeren se ni odločil za tip zaprte, nacionalno izolirane, in predvsem tujim zavarovane slovenske poezije, kar so delali nekateri pristaši obrambnega folklorizma pred njim, pa tudi mnogi za njim. Zavedal se je, da se resnična moč domače poezije ne more meriti sama ob sebi. Uvidel je, da se njena zmogljivost preverja in njena resnična izvirnost pokaže šele takrat, ko se odpre tujemu svetu. Ko spusti skoz se tok in veter najbolj

* Objavljamo integralni tekst predavanja, ki ga je dr. Boris Paternu imel na Prešernovem večeru v Skopju 10. maja letos.